

Josef Vavroušek by práve oslavoval šesťdesiatku

Keď r. 1995 vyšiel historicky prvý odpočet stavu európskeho životného prostredia, v jeho úvode sa písalo, že duchovným otcom celého procesu nazvaného *Životné prostredie pre Európu* bol Josef Vavroušek.

Spomenutá správa má výstižný podtitul – *Dobříš Assessment* – Dobříšske hodnotenie. To preto, lebo celý proces *Životné prostredie pre Európu* sa začal písať v júni 1991 na zámku Dobříš pri Prahe. Tam sa totiž konala prvá paneurópska konferencia ministrov životného prostredia. A jej iniciátorom a hlavným organizátorom bol práve Josef Vavroušek, náš prvý minister životného prostredia.

Josef Vavroušek sa snažil vtačiť dobříšskej konferencii svoj pohľad na náš kontinent, chápaný ako jednotný, veľmi krehký ekosystém, strádamy mnohými environmentálnymi problémami, ktorých riešenie vyžaduje intenzívnu a dobre koordinovanú starostlivosť na národnej i medzinárodnej úrovni. Ale nielen to. Celoeurópske snahy o zlepšenie životného prostredia na našom kontinente sa v Dobříši považovali za najslubnejšiu platformu žiaducej integrácie východnej a západnej Európy, štyri desaťročia rozdelenej Železnou oponou. Malo ísť o integráciu na báze spoločného prechodu na trajektóriu udržateľného rozvoja. Nikdy predtým a, žiaľ, ani potom – napriek všetkým integračným kampaniam a rituálom – sa táto vízia nezdaťa byť taká reálna.

Svedčia o tom aj závery dobříšskej konferencie, ktoré boli veľmi slubné.

Ministri sa o. i. zaviazali:

- zlepšiť Európsky informačný a monitorovací systém životného prostredia a urýchlene ustanoviť Európsku agentúru životného prostredia ako inštitúciu Európskeho spoločenstva (dnešnej EÚ – pozn. autora), ktorý by bol otvorený aj pre nečlenov EŠ,
- koordinovať európsku legislatívu, programy a politiku v oblasti životného prostredia vrátane regionálnych programov, programov pre veľké povodia a také dopravné systémy, ktoré rešpektujú životné prostredie,
- pokračovať v diskusií o zásadných zmenách v hierarchii ľudských hodnôt a spôsoboch správania,
- zlepšiť fungovanie jestvujúcich medzinárodných organizácií zameraných na životné prostredie a integrovať environmentálnu dimenziu do systému OSN,

- zintenzívniť ochranu prírody v Európe,
- do konca r. 1993 publikovať správu *Stav životného prostredia v Európe* a v pravidelných intervaloch ju aktualizovať,
- zorganizovať podobnú paneurópsku konferenciu ministrov životného prostredia vo Švajčiarsku.

Čo sa z týchto zámerov podarilo uskutočniť? Pomerne veľa, aj keď vari nič v ideálnej podobe. Poďme po poriadku:

Prvý záväzok sa splnil v podobe vzniku Európskej environmentálnej agentúry so sídlom v Kodani, ktorá má skutočne celoeurópsku pôsobnosť. Do života sa uviedli nové monitorovacie mechanizmy, o. i. systém CORINE, ktorý slúži na vyhodnocovanie stavu zmien využitia krajiny a krajinnej pokrývky.

Určitý pokrok nastal aj vo sfére súvisiacej s druhým záväzkom. Jednoznačne sa to týka rozšírenej EÚ, ktorá má dnes dvakrát toľko členov, ako v časoch dobříšskej konferencie, ale aspoň sprostredkované aj ostatných európskych krajín, signatárov európskych dohôdov či dohôdov EHK.

Vo fungovaní medzinárodných inštitúcií zameraných na životné prostredie (štvrtý záväzok) veľký pokrok nenastal. Reforma OSN podľa predstáv Josefa Vavrouška sa dosiaľ neuskutočnila, hoci na Svetovom summite v Johannesburgu a k niečomu podobnému práve z iniciatívy EÚ schyľovalo, ale napokon pre odpor Spojených štátov to nevyšlo. Viac-menej funguje už spomínaný proces *Životné prostredie pre Európu* na pôde Európskej hospodárskej komisie pri OSN.

Piaty záväzok hovorí o zintenzívnení ochrany európskej prírody. Tu sú výsledky nejednoznačné. Eu-

ropska príroda ďalej chátra, a zvlášť na východ od bývalej železnej opony čelí novým výzvam a hrozbám, napríklad zo strany výstavby diaľnic či komerčného cestovného ruchu. V inštitucionálnej sfére by mala byť prínosom NATURA 2000, o ktorej sa často diskutuje.

Jednoznačne sa plní záväzok číslo šesť, a to v podobe už spomínaných Dobříšských hodnotení, ktoré predstavujú unikátnu, na dáta a fakty bohatú správu o stave životného prostredia Európy. Dosať vyšli tri takéto správy, poslednú predstavili na vlnajšej paneurópskej konferencii ministrov životného prostredia v Kyjeve.

Siedmy záväzok: Od Dobříše sa uskutočnila nielen konferencia vo švajčiarskom Luzerne, ale po nej ďalšie tri: v bulharskej Sofii, dánskom Aarhuse a ukrajinskom Kyjeve. Všetky štyri mali svoje silnejšie i slabšie stránky, ale každá z nich priniesla niečo nové, niečo, čo systému starostlivosti o životné prostredie Európy dá nové kontúry a pravidlá.

Ako ste si možno všimli, vynechali sme zmienku o plnení tretieho záväzku.

Vari na žiadnom zo spomenutých bodov programu nezáležalo Josefovi Vavrouškovi tak, ako práve na tomto. V rozširujúcej sa Európe sa síce veľa hovorí o hodnotách, ale čím ďalej tým viac nad nimi víťazia kompromisy a pragmatické záujmy. A tak to vyzerá aj s tretím záväzkom z Dobříše a jeho miestom v európskej environmentálnej agende. Už na nasledujúcej, luzernskej konferencii, tento rozmer v zameraní ministerského programu chýbal. Do luzernského Memoranda, ktorým európski ochránari apelovali na ministrov, Josef okrem iného napísal:

„Koreňom všetkých príčin globálnych environmentálnych problémov je

jeden kľúčový faktor: konkrétne ľudské hodnoty, ktorými je presiaknutá či determinovaná naša euroamerická či ‚severná‘ kultúra.

Sebeckto, hedonizmus a ziskuchtivosť sú hlavnými hnacími silami ‚severných‘ ekonomík, ale súčasne jedmi, ktoré otravujú vzťahy medzi ľuďmi rovnako, ako aj medzi ľudskou spoločnosťou a prírodou.

Vyhnuť sa nebezpečenstvám plyúcim z ďalšieho znečisťovania vzduchu a vody, sociálnych výbuchov, anarchie, reťazových bankrotov, násilia a kriminality, ako aj ohromných migračných vln smerujúcich z Východu na Juh na jednej strane a odvrátiť nebezpečenstvá spojené s pokračovaním egoistického a plytvajúceho západného spôsobu života na strane druhej, sa dá jedine prostredníctvom paneurópskej kooperácie, založenej na našom zmysle pre solidaritu a prírodnú zodpovednosť.

Musíme nájsť rovnováhu medzi ľudským právami a slobodou na jednej strane a ľudskou zodpovednosťou za ostatné bytosti a celú planétu Zem na strane druhej, medzi individualizmom a kolektivismom, medzi sebauspokojovaním a rešpektovaním prírody...

Úlohy, o ktorých hovoríme, sú pravdepodobne najdôležitejšími úlohami našej doby...“

Bolo to skvelé a málokto s tým mohol úprimne nesúhlasíť. A predsa. Na stretnutie, kde sa malo o tejto časti Memoranda diskutovať, nás prišlo len zopár. Podobne dopadol aj pokus vytvoriť v celej strednej a východnej Európe funkčnú sieť organizácií pre udržateľný život. Josef Vavroušek sa v rámci európskeho ochránárskeho hnutia ocitol tak trochu v pozícii generála bez vojska.

Obávam sa, že to pre neho bola, po zániku Federálneho výboru pre životné prostredie a rozpade Československa, ďalšia rana. Viac ako Európa ho vtedy pochopila ochránárska Amerika. Manželia Mea-

dowsovcí, Amory Lovins, Susan Murcott, balatonská skupina...

O tom, ako by Jozef Vavroušek vnímal a hodnotil vstup Slovenskej a Českej republiky do EÚ, sa dá uvažovať len v hypotetickej rovine.

Vzhľadom na jeho varovania pred vznikom novej opony rozdeľujúcej Európu, tentoraz nie železnej, ale elektronickej či informačnej, i vzhľadom na to, že vždy tvrdil, že životné prostredie nepozná hranice, si myslím, že Josef Vavroušek by rozšírenie Európskej únie asi privítal, aj keď (asi) nie celkom bez obáv.

Asi by sa bál vývozu špinavých technológií smerom na východ, prispôbovania celoeurópskych environmentálnych štandardov tým najviac zaostávajúcim krajinám, šírenia sa konzumerizmu ako dominantného životného štýlu, pokrytectva neúprimne myslených sľubov a nesplnených záväzkov, nárastu arogancie voči východným susedom a určite ešte mnohých ďalších vecí, veď Josef Vavroušek trpel vysoko nadštandardnou citlivosťou, vnímavosťou, schopnosťou empatie i predvídania.

Navyše, hoci to bol mysliteľ vychádzajúci z „echt“ európskych duchovných rozmerov humanizmu, presahoval tento tradičný európsky myšlienkový rozmer minimálne v dvoch smeroch: smerom k tretiemu svetu a globalizmu a smerom k veciam presahujúcim samotného človeka, teda k „mimoludskej“ prírode.

Isté je len to, a s odstupom času sa táto istota umocňuje, že s Josefovou absenciou a určitou nenahraditeľnosťou sme sa nedokázali dodnes vyrovnáť. Nepostihuje len nás, ale aj Európu a svet. A preto som dvojnásobne rád, že Josef Vavroušek prežíva aspoň v nás.

Mikuláš Huba